

AGRAR XO'JALIGIDA TEJAMKOR INNOVATSION TEXNOLOGIYALARNI RIVOJLANISHNING SAMARADORLIGINI OSHIRISH YO'LLARI

Hasanov Hasanboy Xudoyberganovich

Samarqand davlat veterinariya, chorvachilik

va biotexnologiyalar universiteti Toshkent

filiali "Iqtisodiyot, buxgalteriya hisobi

va audit" kafedrası o'qituvchisi

hasanboy.hasanov.9696@mail.ru

Annotatsiya: Agrar sohada olib borilayotgan iqtisodiy islohotlar innovatsion rivojlanish tizimiga bozor munosabatlarini joriy etishni taqozo etmoqda. Qayd etilganidek, agrar tarmoqning innovatsion texnologiyalar rivojlanishini bozor tamoyillariga o'tkazish qator muammolar bilan bog'liq. Xususan, innovatsion mahsulotlarni iste'molchilari o'rtasida xarid qilish va uni joriy etish bo'yicha shartnoma munosabatlarini o'rnatish masalasi asosiy vazifalardan biri sifatida qaralmoqda.

Kalit so'zlar: innovatsion mahsulot, narx, bozor siyosati, qishloq xo'jaligining innovatsion ta'minoti, tuproq unumdorligi, zamonaviy texnologiyalar.

Аннотация: Проводимые экономические реформы в аграрном секторе требуют внедрения рыночных отношений в систему инновационного развития. Как было отмечено, переход развития инновационных технологий в аграрном секторе на рыночные принципы сопряжен с рядом проблем. В частности, одной из основных

задач считается вопрос установления договорных отношений между потребителями инновационной продукции по ее приобретению и реализации.

Ключевые слова: инновационный продукт, цена, рыночная политика, инновационное сельскохозяйственное предложение, плодородие почв, современные технологии.

Abstract: The economic reforms underway in the agricultural sector require the introduction of market relations into the system of innovative development. As noted, the transition of the development of innovative technologies in the agricultural sector to market principles is associated with a number of problems. In particular, the issue of establishing contractual relations between consumers of innovative products for their purchase and implementation is considered one of the main tasks.

Keywords: innovative product, price, market policy, innovative agricultural supply, soil fertility, modern technologies.

Ma'lumki, qishloq xo'jaligi sohasiga tegishli innovatsion-tadqiqot muassasalarida innovatsion ishlanmalar yaratish va uni tovar mahsulotiga aylantirish va iste'molchilarga sotish masalasi anchadan buyon murakkab muammolardan biriga aylangan. Innovatsion ilmiy-tadqiqot institutlari va innovatsion mahsulotlar iste'molchilari o'rtasida tuzilgan shartnomada innovatsion mahsulot narxini belgilash masalasi ancha murakkab. Chunki, bir tomondan, innovatsion mahsulot bahosi tadqiqot (tajriba, amaliyot) uchun sarflangan xarajatlarni qoplashi va tadqiqotchiga ma'lum darajada foyda keltirishi kerak. Boshqa tomondan, mahsulot iste'molchisi (xaridor yoki tadqiqot ishining homiysi) innovatsion mahsulotni joriy etishdan olinadigan foyda mavjud texnologiyadan ko'ra yuqoriroq

bo'lishini ta'minlashga va uni qoplash imkoniyatiga ega bo'lishga harakat qiladi. qisqa muddatda xarajatlar.

Umuman olganda, bozor qonunlariga asoslanib, ilmiy-tadqiqot institutlari sotuvchi sifatida innovatsion mahsulot narxini oshirishga harakat qiladi, innovatsion mahsulotning xaridorlari esa mahsulot narxini pasaytirishga harakat qiladilar. Shuning uchun innovatsion mahsulotga narx belgilash qiyin va bu borada yagona usul ishlab chiqilmagan. Biroq avvalgi tizimda ham, hozir ham bu muammo olimlarni ham, mutaxassislarni ham qiziqtirib, turli yo'nalishlarda izlanishlar olib bormoqda.

Ilmiy-tadqiqot ishlarining tannarxini hisoblash institutlarda faoliyat yuritayotgan kafedralar, laboratoriyalar va sektorlar xarajatlari asosida amalga oshirildi. Bunda shu davrgacha amalda bo'lgan shtat jadvali (ilmiy xodimlar soni) saqlanib qolgan holda, ilmiy-tadqiqot ishlarining narxini pasaytirishni rag'batlantirish mexanizmi ishlab chiqilmagan.

Eng muhimi, innovatsion mahsulotlarga shartnoma narxlarini belgilashda innovatsion mahsulotlardan foydalanish hisobiga ishlab chiqarish samaradorligi hisobga olinmagan, shuningdek, innovatsion mahsulotlarning sifati bildirilmagan.

Qishloq xo'jaligini innovatsion ta'minlashda real bozor munosabatlari mavjud emasligi sababli, davlat tomonidan ilmiy tadqiqot ishlari uchun belgilangan mavzularning bahosi mavzuning dolzarbligi va murakkabligiga qarab emas, balki byudjetdan ajratilgan mablag'lar miqdoridan kelib chiqib belgilanadi. . Bunda innovatsion mahsulotlarga bo'lgan talab va taklif hisobga olinmaydi.

Ilmiy tadqiqot natijalariga narx belgilash sohaga bozor munosabatlarini joriy etish imkoniyatini beradi. Ilmiy asoslangan narxning yo'qligi tarmoqning innovatsion ta'minotini xo'jalik hisobiga o'tkazish ishlarini amalga oshirishni imkonsiz qildi.

Innovatsion mahsulotga narx belgilash, o'z navbatida, sanoatning yo'nalishlari bo'yicha innovatsion mahsulotga narx belgilash mexanizmini ishlab chiqishni, narx belgilash mexanizmining turli modellarini ishlab chiqishni taqozo etadi. Innovatsion mahsulotga narx belgilashning birinchi sharti yuqorida ta'kidlanganidek, narxning har ikki tomon manfaatlarini hisobga olishini ta'minlashdan iborat. Narxlarning bunday moslashuvchanligi, ayniqsa, ilmiy-tadqiqot va tajriba-konstruktorlik xarajatlarini belgilashda, innovatsion mahsulotni qabul qilish va qabul qilishni osonlashtiradigan jihatlarni hisobga olish kerak.

Ilmiy-tadqiqot va ishlanmalar natijasida qishloq xo'jaligining o'ziga xos xususiyatlari, jumladan, o'simliklarning yangi navlarini yaratish, tuproq unumdorligini oshirish, chorva mollarining mahsuldorligini oshirish, o'simliklarni muhofaza qilish va hokazolar mavjud. Shuni hisobga olish kerakki, qishloq xo'jaligi sohasidagi ushbu va boshqa tadqiqot ishlari tirik organizmlar bilan bog'liq. Tabiat inijliklari qishloq xo'jaligidagi ilmiy-tadqiqot ishlari natijalariga ham ta'sir qiladi. Qishloq xo'jaligida sanoat ishlab chiqarishidan farqli o'laroq, ilmiy tadqiqot natijalarini oldindan aytish juda qiyin.

Qishloq xo'jaligi olimlarining ilmiy tadqiqotlari natijalari bir qator xavflar bilan bog'liq. Xususan, g'o'zaning yangi navini yaratish dastlabki o'n minglab o'simliklarni chatishtirish bilan bog'liq. Seleksionerlar tomonidan yaratilgan 100% yangi liniyalardan faqat 28-30% institut seleksiyasiga kiritilgan. Bu sinovda 20-23% qatorlar Davlat nav tanlash tizimiga baholash uchun topshiriladi. Buning 3-4 foizi fermer xo'jaliklarida keng miqyosda ekish uchun tavsiya etilishi mumkin. Tadqiqot va ishlanmalarning yakuniy mahsulotiga narx belgilash bilan bog'liq qiyinchiliklar va jarayonlarga e'tiborni jalb qilish uchun biz ushbu misolni keltirdik.

Ushbu chora-tadbirlarning barchasi innovatsion mahsulot narxini belgilashda hisobga olinishi kerak. Bundan tashqari, bir turdagi mahsulot uchun yaratilgan narxlash modeli

boshqa turdagi mahsulot uchun mos kelmasligi mumkin. Chunki yaratilgan har bir innovatsion mahsulot turi o'ziga xos xususiyatlarga ega. Innovatsion mahsulotlardan (o'simlik navlari, ishlab chiqarish texnologiyasi va xokozo) foydalanish qishloq xo'jaligi mahsulotlarini yetishtirish orqali amalga oshiriladi. Shu tariqa xarajatlar ishlab chiqarilgan mahsulotga, paxta, g'alla, go'sht, suv va boshqa turdagi mahsulotlar narxiga o'tkaziladi. Bu jarayon o'simliklarning selektiv navlari uchun 20 yil, bog' va uzumzorlar uchun 25 yil va yangi yaratilgan texnologiyalar uchun standart xizmat muddati uchun amalga oshiriladi.

Innovatsion mahsulot iste'molchilari va muassasalar o'rtasidagi bozor munosabatlaridan kelib chiqib, innovatsion mahsulot narxini belgilashda yuqorida qayd etilgan o'ziga xos xususiyatlarni ham hisobga olish kerak. Albatta, ilmiy-tadqiqot institutlari tomonidan innovatsion mahsulot narxini monopollashtirish to'g'ri bo'lmaydi. Shuning uchun narx belgilashda har ikki tomonning manfaatlarini hisobga olish kerak. Innovatsion innovatsiyani (yangi nav, texnologiya, texnika va boshqalar) joriy etishda bir nechta o'zaro ta'sir qiluvchi korxonalar ishtirok etadilar. Bular ilmiy-tadqiqot muassasalari, tajriba xo'jaliklari, elita va turli reproduktiv urug'lar yetishtiruvchi urug'chilik xo'jaliklari, urug' tozalash zavodlari, konstruktorlik byurolari, mashinasozlik zavodlari va boshqalardir. bu korxonalar. Shuning uchun bozor sharoitida ushbu xususiyatni hisobga olish kerak. Bularning barchasi innovatsion mahsulot uchun pl o'rnatish qanchalik qiyinligini ko'rsatadi. Shuning uchun bo'lsa kerak, qishloq xo'jaligida innovatsion mahsulotlarga narx belgilash usuli hali ishlab chiqilmagan. O'tgan asrning 80-yillari oxirida yaratilgan mahsulot narxlarining innovatsion usullari sanoat sohasida innovatsion tadqiqotlar olib boradigan institutlarda qo'llaniladi¹.

Innovatsion mahsulotning bahosi tadqiqot natijalari va sof foydaning uyg'unligi asosida aniqlanadi: mahsulot tannarxi yoki ish haqi asosida ilmiy-tadqiqot va tajriba-konstruktorlik xarajatlari smetasiga ma'lum miqdorda sof foyda qo'shiladi. Boshqacha qilib

aytadigan bo'lsak, innovatsion mahsulotning narxi quyidagi tizim orqali tannarx mexanizmidan kelib chiqib belgilanadi: $H = T * F_m$ (1)

Bu yerda H - innovatsion mahsulot narxi; T - innovatsion mahsulot tannarxi; F_m - ma'lum miqdordagi foyda stavkasi.

Biroq, bu usul innovatsion mahsulot narxini aniqlashga imkon bermaydi. Qishloq xo'jaligida innovatsion mahsulot narxini belgilashda ilmiy tadqiqot natijalarini joriy etish hisobiga olingan mahsulot qiymatini, ilmiy tadqiqot institutlarining ulushini va innovatsion yangilikni joriy etish hajmini hisobga olish zarur.

Ma'lumki, innovatsion mahsulotning narxi mahsulot yaratuvchi sub'ekt tomonidan qilingan xarajatlar summasi bo'lib, foyda miqdori esa, boshqa tomondan, iste'molchi tomonidan taklif qilingan narxni, joriy etishdan kutilayotgan foyda miqdorini o'z ichiga oladi. uning xarid qobiliyatiga asoslangan innovatsion mahsulot.

Yuqoridagilardan kelib chiqib, bir gektar ekin maydonidan olinadigan iqtisodiy samarani yangi ilmiy yechim hisobiga asoslash maqsadga muvofiqdir. Bunday holda, quyidagi masalalarni asos qilib olish kerak:

- yangi innovatsion ishlanmalarni joriy etish hisobiga qishloq xo'jaligi ekinlari hosildorligini oshirish sur'ati (X_o);
- yangi innovatsion ishlanmalarni joriy etish hisobiga yetishtirilayotgan qishloq xo'jaligi mahsulotlari sifatini oshirish darajasi (S_i);
- mehnat xarajatlarini kamaytirish darajasi (yangi innovatsion ishlanmalarni joriy etish hisobiga bir gektar ekin maydonidagi rasm;
- yangi innovatsion ishlanmalarni joriy etish hisobiga bir gektar ekin maydonlarida moddiy-texnikaviy xarajatlarni (MT) kamaytirish darajasi;

Bu yerda olingan yakuniy natija “1” dan katta yoki teng bo‘lishi kerak, aks holda yangi innovatsion natijani joriy etishdan iqtisodiy foydaga erishilmagan deb hisoblanadi va uni rad etish to‘g‘risida qaror qabul qilinadi.

Yuqorida aytib o‘tganimizdek, bozor munosabatlari sharoitida ishlab chiqarishda innovatsion natijalardan foydalanish tomonlar o‘rtasida tuzilgan oldi-sotdi shartnomasi asosida amalga oshirilishi kerak. Ushbu shartnoma taraflarining majburiyatlari va huquqlari to‘liq ifodalangan bo‘lishi kerak. Bu shartnomaning muhim sharti bo‘lishi kerak, chunki innovatsion mahsulot boshqa markali mahsulotlardan farqli o‘laroq, bir necha marta qayta sotilishi mumkin. Binobarin, tayyor innovatsion mahsulotga shartnoma tuzish ilmiy tadqiqot instituti yoki muallifga mahsulotni qayta sotish huquqini saqlab qolish imkoniyatini beradi. Agar ilmiy tadqiqot jarayonida innovatsion mahsulot buyurtmachi tomonidan moliyalashtirilsa, bunda buyurtmachi innovatsion mahsulotni sotishdan institut (yoki muallif) olgan pul mablag‘larining ma‘lum qismini boshqa iste‘molchiga berishi shart. Bu har ikki tomonning kelishuviga binoan shartnomada ko‘rsatilishi kerak.

Bu ikki masala - innovatsion mahsulotni qayta-qayta sotish va muassasa boshqa iste‘molchidan olgan foydaning (yoki sotish bahosining) bir qismini ulgurji sotuvchiga berish. Shuning uchun innovatsion mahsulot boshqa mahsulotlarga nisbatan o‘ziga xos xususiyatlari bilan ajralib turadi.

Paxta va g‘alla yetishtirishda innovatsion mahsulotlarni (navlarni) shartnoma asosida sotish narxi boshqa sohalarga nisbatan birmuncha yengilroq bo‘lishi mumkin. Chunki har bir xo‘jalik qancha maydonga ekin ekishi aniq. Ammo barcha turdagi innovatsion mahsulotlar uchun oldindan narx belgilash qiyinchiliklarga to‘la. Ayniqsa, texnologiyani, yangi texnikani joriy qilishda.

Shuni ham hisobga olish kerakki, yangi nav yoki yangi texnologiya va texnika, umuman olganda, innovatsion mahsulot o‘z-o‘zidan muallif ko‘rsatgan effektini keltirmaydi.

Buning uchun ushbu innovatsion mahsulot ko'rsatilgan natijani berishi uchun sharoit yaratish kerak. Bunday sharoitlarni yaratish innovatsion mahsulot iste'molchilariga bog'liq bo'lib, ular berilgan tavsiyalarga to'liq amal qilgandagina ko'rsatilgan natijaga erishish mumkin. Biroq, ko'p narsa amalga oshirish jarayonida ishtirok etayotganlarning intizomiga bog'liq. Bundan tashqari, turli anomal sharoitlar (yomg'ir, qurg'oqchilik, turli xil tabiiy ofatlar va boshqalar) ham iqtisodiy sharoitlardan innovatsion mahsulotlar samaradorligiga ta'sir qiladi. Albatta, bu innovatsion mahsulot narxini hisobga olish qiyin. Bu holat ham yuqorida qayd etilgan ilmiy natijani joriy etish natijasida olingan natijalarning bir qismini xo'jalik ilmiy-tadqiqot institutiga o'tkazish taklifini to'liq amalga oshirish imkoniyatini bermayapti.

Qishloq xo'jaligi ekinlarining yangi navlarini yaratish, ularni yetishtirish texnologiyasini ishlab chiqish, ayrim turdagi yangi mashinalarni yaratish, kimyoviy moddalar yaratish, ishlab chiqarishni tashkil etish bo'yicha tavsiyalar ishlab chiqish, ishlab chiqarishni qo'llash bo'yicha qator amaliy tadqiqotlar olib borildi. suv resurslari iqtisodini ta'minlashga qaratilgan texnika va boshqa ilmiy-amaliy tadqiqotlar natijalarigina tovar sifatida sotilishi mumkin.

Adabiyotlar:

1. Tanlov qonuni. «Narodnoe slovo» gazetasi, 1996 yil 11 sentyabr
2. Шумпетер Ю. Теория экономического развития, М.: Прогресс, 2002. 455 с.
3. Ионов М. Инновационная сфера: стоимость и перспектива // Экономист. 1993. № 10. С. 62-67
4. Qayumov N. Fermer xo'jaliklariga yangi bilimlar va innovastion texnologiyalar. O'zbekiston qishloq xo'jaligi. №1. 2010. - B. 31.

5. Qodirov A. va boshqalar. Xo'jalik yuritishning yangi sharoitida ishlab chiqarish samaradorligini oshirish. – Toshkent: TDTU. -. – 95 b.
6. Грачев М.В., Кулагин А.С.. Инновационное предпринимательство, его риски и обеспечения безопасности. --М.: АНХ СтКТ, 2000. – С. 14.
7. G`.A.Samatov J.Yo.Yodgorov, I.Rustamova “Qishloq xo'jaligi ishlab chiqarishni tashkil etish” O'zMilliy ensiklopediyasi davlat nashryoti.